

การเป็นหุ้นส่วนและการถือหุ้นของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

นายแดนชัย ไชวพิเศษ

นิติกรชำนาญการพิเศษ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 1 สำนักวิชาการ

การที่บุคคลใดประสงค์จะดำรงตำแหน่งทางการเมือง บุคคลนั้นจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ตลอดจนต้องทุ่มเทการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประชาชนและประเทศชาติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จึงได้กำหนดลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งในการเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ไว้เพื่อมิให้อาศัยช่องทางในความเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนในการหาเสียงหรือสนับสนุนตนเองหรือใส่ร้ายบุคคลอื่น และอาจเป็นการขัดขวางหรือแทรกแซงหรือแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ ส่วนการเป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทที่รับสัมปทานหรือเข้าเป็นคู่สัญญากับรัฐ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจอันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน ทั้งนี้ ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมเพื่อป้องกันมิให้มีการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอันเป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์จากการดำรงตำแหน่งทางการเมือง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จึงได้กำหนดการเป็นหุ้นส่วนและการถือหุ้นของนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา ดังนี้

1. นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา

1.1 ต้องไม่เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ

1) นายกรัฐมนตรีที่มาจากผู้อยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ ซึ่งการแจ้งรายชื่อดังกล่าวกำหนดให้พรรคการเมืองที่ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งแจ้งรายชื่อบุคคลซึ่งพรรคการเมืองนั้นมีมติว่าจะเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีไม่เกินสามรายชื่อต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งก่อนปิดการรับสมัครเลือกตั้งตามมาตรา 88 และมาตรา 89 ดังนั้น นายกรัฐมนตรีที่มาจากผู้อยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ต้องไม่เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ก่อนแจ้งรายชื่อต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งตามมาตรา 160 (6) ประกอบมาตรา 98 (3)

2) นายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากผู้อยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ ต้องไม่เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ก่อนมีการเสนอชื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรับรองเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ในกรณีที่ไม่สามารถพิจารณาให้ความเห็นชอบแต่งตั้งบุคคลที่มาจากผู้อยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้เป็นนายกรัฐมนตรีได้ตามมาตรา 272 วรรคสอง

3) รัฐมนตรี ต้องไม่เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ก่อนนำรายชื่อขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตามมาตรา 160 (6)

4) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต้องไม่เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ก่อนยื่นใบสมัครรับเลือกตั้งตามมาตรา 98 (3)

5) สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการจัดให้มีการเลือกโดยคณะกรรมการการเลือกตั้ง ต้องไม่เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ก่อนยื่นใบสมัครรับเลือกตั้งตามมาตรา 108 ข (1) ประกอบมาตรา 98 (3)

6) สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากคณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาคัดเลือก ต้องไม่เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ก่อนคณะรักษาความสงบแห่งชาติกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งตามมาตรา 269

อย่างไรก็ตาม การห้ามเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ อันเป็นลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองก็ยังคงมีอยู่ตลอดระยะเวลาของการดำรงตำแหน่งทางการเมือง กล่าวคือ แม้ในขณะดำรงตำแหน่งของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดังกล่าวก็จะเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ก็ได้ด้วย

เมื่อพิจารณาศึกษาเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งได้กำหนดไว้ในหมวด 12 การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ส่วนที่ 2 การกระทำที่เป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์ มาตรา 265 (4) กำหนดว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาต้องไม่กระทำการอันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 48 กล่าวคือ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือโทรคมนาคม มิได้ ไม่ว่าในนามของตนเองหรือให้ผู้อื่นเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นแทน หรือจะดำเนินการโดยวิธีการอื่นไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมที่สามารถบริหารกิจการดังกล่าวได้ในทำนองเดียวกับการเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นในกิจการดังกล่าว และให้นำบทบัญญัติมาตรา 265 (4) มาใช้บังคับกับนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีด้วยตามมาตรา 267

1.2 ไม่เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทที่รับสัมปทานหรือเข้าเป็นคู่สัญญากับรัฐ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจอันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน ทั้งนี้ ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งเป็นบทห้ามของนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา รวมทั้งใช้บังคับแก่คู่สมรสและบุตรของนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภาและบุคคลอื่นซึ่งมิใช่คู่สมรสและบุตรของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวนี้ที่ดำเนินการในลักษณะผู้ถูกใช้ ผู้ร่วมดำเนินการ หรือผู้ได้รับมอบหมายจากผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวให้กระทำการนี้ด้วย

1.3 ไม่เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทหรือไม่คงไว้ซึ่งความเป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทต่อไปตามจำนวนที่กฎหมายบัญญัติ ของนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรี แต่หากนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีผู้ใดประสงค์จะได้รับประโยชน์จากกรณีดังกล่าวต่อไป ให้แจ้งประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติทราบภายใน 30 วันนับแต่วันที่ได้รับแต่งตั้ง

และให้โอนหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทดังกล่าวให้แก่บุคคล ซึ่งจัดการทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติและจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหุ้นหรือกิจการของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทไม่ว่าในทางใด ๆ มิได้

เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้น ให้ใช้บังคับแก่คู่สมรสและบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะของรัฐมนตรี และการถือหุ้นของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีที่อยู่ในความครอบครองหรือดูแลของบุคคลอื่นไม่ว่าโดยทางใด ๆ ด้วย

ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการจัดการหุ้นส่วนและหุ้นของรัฐมนตรี พ.ศ. 2543 มาตรา 4 กำหนดว่า รัฐมนตรีต้องไม่เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท หรือไม่คงไว้ซึ่งความเป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท เว้นแต่ในกรณีดังต่อไปนี้

1) ในห้างหุ้นส่วนจำกัด รัฐมนตรีเป็นหุ้นส่วนจำพวกจำกัดความรับผิดได้ไม่เกินร้อยละห้าของทุนทั้งหมดของห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้น

2) ในบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัด รัฐมนตรีเป็นผู้ถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละห้าของจำนวนหุ้นทั้งหมดที่จำหน่ายได้ในบริษัทนั้น

2. การส่งคำร้องการเป็นหุ้นส่วนและการถือหุ้นของนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภาไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยตามมาตรา 82 ประกอบมาตรา 101 (7) หรือมาตรา 111 (7) แล้วแต่กรณี

2.1 การส่งคำร้องการเป็นหุ้นส่วนและการถือหุ้นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยว่าสมาชิกภาพของผู้นั้นสิ้นสุดลงหรือไม่

1) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภา มีสิทธิเข้าชื่อร้องต่อประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกว่าสมาชิกภาพของสมาชิกคนใดคนหนึ่งแห่งสภานั้นสิ้นสุดลงเนื่องจากการเป็นหุ้นส่วนและการถือหุ้น ให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้อง ส่งคำร้องนั้นไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัย

2) คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาคนใดคนหนึ่งมีเหตุสิ้นสุดลงดังกล่าว ให้ส่งเรื่องไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัย

หากปรากฏเหตุอันควรสงสัยว่าสมาชิกผู้ถูกร้องมีกรณีตามที่ถูกร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้สมาชิกผู้ถูกร้องหยุดปฏิบัติหน้าที่จนกว่าศาลรัฐธรรมนูญจะมีคำวินิจฉัย

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าสมาชิกภาพของสมาชิกผู้ถูกร้องสิ้นสุดลง ให้ผู้นั้นพ้นจากตำแหน่งนับแต่วันที่หยุดปฏิบัติหน้าที่ แต่ไม่กระทบต่อกิจการที่ผู้นั้นได้กระทำไปก่อนพ้นจากตำแหน่ง

2.2 การส่งคำร้องการเป็นหุ้นส่วนและการถือหุ้นของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยว่าความเป็นรัฐมนตรีสิ้นสุดลงเฉพาะตัวหรือไม่ตามมาตรา 170 วรรคสาม ประกอบ มาตรา 82

1) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภา มีสิทธิเข้าชื่อร้องต่อประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิก

ว่าความเป็นรัฐมนตรีสิ้นสุดลงเนื่องจากการเป็นหุ้นส่วนและการถือหุ้น ให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้องส่งคำร้องนั้นไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัย

2) คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่าความเป็นรัฐมนตรีของนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีผู้ถูกร้องคนใดคนหนึ่งมีเหตุสิ้นสุดลงด้วยเหตุดังกล่าว ให้ส่งเรื่องไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัย

หากปรากฏเหตุอันควรสงสัยว่านายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีผู้ถูกร้องมีกรณีตามที่ถูกร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้นายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีผู้ถูกร้องหยุดปฏิบัติหน้าที่จนกว่าศาลรัฐธรรมนูญจะมีคำวินิจฉัย

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าความเป็นรัฐมนตรีของนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีผู้ถูกร้องสิ้นสุดลง ให้ผู้นั้นพ้นจากตำแหน่งนับแต่วันหยุดปฏิบัติหน้าที่ แต่ไม่กระทบต่อกิจการที่ผู้นั้นได้กระทำไปก่อนพ้นจากตำแหน่ง

แต่อย่างไรก็ตาม หากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าความเป็นรัฐมนตรีของนายกรัฐมนตรีผู้ถูกร้องสิ้นสุดลงไม่ว่าด้วยเหตุการเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ อันเป็นลักษณะต้องห้ามของนายกรัฐมนตรี หรือการจะเป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทที่รับสัมปทานหรือเข้าเป็นคู่สัญญากับรัฐ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจอันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน ทั้งนี้ ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม ให้นายกรัฐมนตรีพ้นจากตำแหน่งอันเป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์ทำให้รัฐมนตรีทั้งคณะพ้นจากตำแหน่งแล้วให้ดำเนินการเพื่อให้มีคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ตามมาตรา 167 (1)

สรุปคำสั่งศาลฎีกาที่เกี่ยวกับการเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ เช่น

1. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1064/2562

ผู้ร้องเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ โดยผู้ร้องได้รับอนุญาตจดทะเบียนการพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2548 แต่ต่อมาวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2562 ผู้ร้องแจ้งเลิกการประกอบกิจการและแจ้งยกเลิกรายการหลักฐานการจดทะเบียนการพิมพ์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว แต่เป็นระยะเวลาหลังจากผู้ร้องยื่นใบสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้งแล้ว จึงต้องถือว่าในวันที่ผู้ร้องยื่นใบสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ร้องยังเป็นเจ้าของกิจการ ผู้ร้องจึงเป็นบุคคลอันมีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

2. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1111/2562

ผู้ร้องเป็นเจ้าของและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ โดยผู้ร้องได้รับอนุญาตจดทะเบียนการพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2538 ต่อมาหนังสือพิมพ์สื่อกลางรายวันได้หยุดตีพิมพ์เมื่อเดือนพฤษภาคม 2540 เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ พ.ศ. 2550 มาตรา 18 บัญญัติว่า “ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ผู้ใดเลิกเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ต้องแจ้งให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทราบเพื่อยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงรายการในหลักฐานการจดทะเบียนการพิมพ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เลิกเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์” ซึ่งพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ พ.ศ. 2550 หาได้มีบทบัญญัติให้หนังสือพิมพ์รายวัน ถ้ามิได้ออกโฆษณาต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาสามสิบวัน หรือหนังสือรายคาบ ถ้ามิได้ออกโฆษณาต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาสี่คราวหรือเกินกว่าสองปี ทำให้

การเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์เป็นอันสิ้นสุดลงดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 45 แต่อย่างไรก็ตาม หากแต่บัญญัติให้ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ที่ประสงค์จะเลิกกิจการหนังสือพิมพ์จะต้องแจ้งเลิกกิจการต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงรายการในหลักฐานการจดทะเบียนการพิมพ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เลิกกิจการ เมื่อไม่ปรากฏว่าผู้ร้องได้เคยยื่นแจ้งเลิกกิจการต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงรายการในหลักฐานการจดทะเบียนการพิมพ์แล้ว จึงต้องถือว่าผู้ร้องยังเป็นเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์สื่อกลางรายวัน ดังนี้ เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ร้องเป็นเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ ผู้ร้องจึงเป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

3. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1143/2562

ผู้ร้องเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ โดยผู้ร้องเป็นผู้ถือหุ้น แม้ผู้ร้องจะอ้างว่าผู้ร้องไม่ได้เกี่ยวข้องกับกิจการของหนังสือพิมพ์ก็ตาม เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 98 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ... (3) เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ...” หาได้บัญญัติว่าผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนในลักษณะใดบ้างหรือไม่ ดังนี้ เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ร้องเป็นเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ ผู้ร้องจึงเป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

4. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1220/2562

ผู้ร้องเป็นเจ้าของและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ โดยผู้ร้องได้รับอนุญาตจดทะเบียนการพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2543 ต่อมาปัจจุบันหนังสือพิมพ์ได้หยุดตีพิมพ์แล้วตั้งแต่เมื่อเดือนกันยายน 2552 แต่ผู้ร้องยังไม่ได้จดทะเบียนให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทราบเพื่อยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงรายการในหลักฐานการจดทะเบียนการพิมพ์ เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ พ.ศ. 2550 มาตรา 18 บัญญัติว่า “ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ผู้ใดเลิกเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการ หรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ต้องแจ้งให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทราบเพื่อยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงรายการในหลักฐานการจดทะเบียนการพิมพ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เลิกเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการ หรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์” ซึ่งพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ พ.ศ. 2550 หาได้มีบทบัญญัติให้หนังสือพิมพ์รายวัน ถ้ามิได้ออกโฆษณาต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาสามสิบวันหรือหนังสือพิมพ์รายคาบถ้ามิได้ออกโฆษณาต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาสี่คราวหรือเกินกว่าสองปี ทำให้การเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์เป็นอันสิ้นสุดลงดังที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 มาตรา 45 แต่อย่างไรก็ตาม หากแต่บัญญัติให้ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ที่ประสงค์จะเลิกกิจการหนังสือพิมพ์จะต้องแจ้งเลิกกิจการต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงรายการในหลักฐานการจดทะเบียนการพิมพ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เลิกกิจการเสียก่อน เมื่อไม่ปรากฏว่าผู้ร้องได้เคยยื่นแจ้งเลิกกิจการต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงรายการในหลักฐานการจดทะเบียนการพิมพ์แล้ว จึงต้องถือว่าผู้ร้องยังเป็นเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ ดังนี้

เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ร้องเป็นเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ ผู้ร้องจึงเป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

5. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1228/2562

ผู้ร้องเป็นเจ้าของ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ผู้ร้องจึงเป็นบุคคลอันมีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 98 (3) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 มาตรา 42 (3) ที่ผู้ร้องอ้างว่าผู้ร้องไม่ได้พิมพ์ดังกล่าวเป็นเวลาเกิน 2 ปี ถือว่าความเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการ หรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ของผู้ร้องสิ้นสุดลงตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 มาตรา 45 นั้น เห็นว่า แม้กิจการของผู้ร้องมีการจดทะเบียนการพิมพ์ไว้ตามกฎหมายดังกล่าว และต่อมาได้มีพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ พ.ศ. 2550 ยกเลิกกฎหมายนั้นแล้วก็ตาม แต่มีบทเฉพาะกาลตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ พ.ศ. 2550 มาตรา 28 ให้ถือว่าหนังสือพิมพ์ซึ่งได้แจ้งความแก่เจ้าพนักงานการพิมพ์ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช 2484 เป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้จดทะเบียนการพิมพ์ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ พ.ศ. 2550 ด้วย หากผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ผู้ใดประสงค์จะเลิกเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ต้องแจ้งให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทราบเพื่อยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงรายการในหลักฐานการจดทะเบียนภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เลิกเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ พ.ศ. 2550 มาตรา 18 การที่ผู้ร้องเพียงแต่ไม่ได้พิมพ์สิ่งพิมพ์โดยไม่ได้แจ้งยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงรายการในหลักฐานการจดทะเบียนการพิมพ์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่จึงไม่มีผลทำให้ผู้ร้องพ้นจากความเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการหรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ดังกล่าวได้ ผู้ร้องจึงเป็นบุคคลอันมีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

6. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1234/2562

ผู้ร้องเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ โดยผู้ร้องได้รับอนุญาตจดทะเบียนการพิมพ์เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2558 ต่อมาผู้ร้องแจ้งยกเลิกการพิมพ์หนังสือพิมพ์ เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2562 โดยสำนักศิลปากรที่ 11 สงขลา แจ้งว่าจะได้ดำเนินการยกเลิกการจดทะเบียนการพิมพ์ตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ต่อไปตามหนังสือลงวันที่ 30 มกราคม 2562 ผู้ร้องยื่นใบสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้งที่ 2 จังหวัดสงขลา ในนามพรรคประชากรธรรมไทย เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562 ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสำนักศิลปากรที่ 11 ได้ดำเนินการยกเลิกการจดทะเบียนการพิมพ์ตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ พ.ศ. 2550 แล้วหรือไม่ในวันที่เท่าใด ก่อนผู้ร้องยื่นใบสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562 หรือไม่ เพราะตามหนังสือของสำนักศิลปากรที่ 11 ระบุเพียงว่าจะได้ดำเนินการยกเลิกการจดทะเบียนการพิมพ์ตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนการพิมพ์ต่อไป กิจการหนังสือพิมพ์นั้น ผู้เกี่ยวข้องซึ่งมีชื่อทางทะเบียนนับเป็นสาระสำคัญที่จะต้องตรวจสอบก่อนเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทางทะเบียน ซึ่งเป็นเรื่อง que ผู้ร้องทราบที่อยู่แล้ว ทราบใดที่ทะเบียนยังไม่เปลี่ยนแปลงแก้ไข ผู้ร้องจึงยังคงอยู่ในฐานะเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์อยู่ทราบนั้น จะถือการแสดงเจตนาของผู้ร้องเป็นสาระสำคัญได้ไม่ จึงต้องถือว่าในวันที่ผู้ร้องยื่นใบสมัคร

รับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้งผู้ร้องยังเป็นเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์อยู่ ดังนี้ เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าผู้ร้องเป็นเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ ผู้ร้องจึงเป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

7. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1322/2562

ผู้ร้องเป็นผู้ถือหุ้นและเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างหุ้นส่วนจำกัด โดยจดทะเบียนปี 2557 มีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงเป็นสถานีวิทยุชุมชนไม่ว่าจะได้รับใบอนุญาตให้เปิดสถานีวิทยุชุมชนแล้วหรือไม่ก็ตาม เมื่อยังไม่จดทะเบียนเลิกกิจการและผู้ร้องยังเป็นผู้ถือหุ้นหรือหุ้นส่วนผู้จัดการอยู่ ผู้ร้องย่อมขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

8. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1356/2562

ผู้ร้องเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัท ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการโรงพิมพ์ รัปพิมพ์หนังสือจำหน่ายและออกหนังสือพิมพ์ด้วย ดังนี้ ผู้ร้องจึงเป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

9. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1706/2562

เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้คัดค้านเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างหุ้นส่วนจำกัด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการสถานีวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ และออกหนังสือพิมพ์ ผู้คัดค้านจึงเป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 98 (3) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 มาตรา 42 (3) ที่ผู้ร้องอ้างว่า ห้างหุ้นส่วนจำกัด มีวัตถุประสงค์ดังกล่าวแต่ไม่ได้ประกอบกิจการสถานีวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ และออกหนังสือพิมพ์ จึงฟังไม่ขึ้น แม้อ้อมวันที่ 6 มีนาคม 2562 ผู้คัดค้านจดทะเบียนเลิกห้างหุ้นส่วนจำกัดแล้ว แต่เป็นระยะเวลาหลังจากผู้คัดค้านยื่นใบสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้งแล้ว จึงต้องถือว่าในวันที่ผู้คัดค้านยื่นใบสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้คัดค้านยังเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการเป็นเจ้าของ หรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชน ผู้คัดค้านจึงเป็นบุคคลอันมีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติดังกล่าว และไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

10. คำสั่งศาลฎีกาที่ 1407/2562

ผู้ร้องเคยเป็นเจ้าของและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ซึ่งได้จดทะเบียนการพิมพ์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ไว้เมื่อปี 2558 และได้จดทะเบียนเปลี่ยนแปลงการลาออกจากความเป็นเจ้าของและบรรณาธิการแล้วตั้งแต่วันที่ 16 ตุลาคม 2561 อันเป็นเวลาก่อนที่ผู้ร้องจะยื่นใบสมัครรับเลือกตั้ง การที่ยังปรากฏข้อมูลว่าผู้ร้องยังคงเป็นเจ้าของและบรรณาธิการอยู่ในขณะที่ผู้คัดค้านตรวจสอบข้อมูลเกิดจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้แก้ไขข้อมูลในระบบฐานข้อมูลเท่านั้น ผู้ร้องจึงเป็นผู้มีคุณสมบัติในการใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้อง เช่น

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12-14/2553 เรื่อง สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กระทำการต้องห้ามอันเป็นเหตุให้สมาชิกภาพสิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หรือไม่ สรุปได้ดังนี้

...ประเด็นที่ 2 บริษัทที่ผู้ถูกร้อง คู่สมรส และบุตรของผู้ถูกร้องถือหุ้นเป็นบริษัทอันต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) (4) และวรรคสาม ประกอบมาตรา 48 หรือไม่ และประเด็นที่ 3 การถือหุ้นของผู้ถูกร้อง คู่สมรส และบุตร ของผู้ถูกร้องแต่ละรายเป็นการกระทำอันต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หรือไม่ สามารถพิจารณารวมกันไปได้ โดยเห็นสมควรพิจารณาเป็นลำดับดังนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 265 เป็นบทบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันต้องห้ามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา ในส่วนการกระทำที่เป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์ ซึ่งสรุปการกระทำอันต้องห้ามตามมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) และ (4) ประกอบมาตรา 48 ได้ดังนี้

1. ต้องไม่รับหรือแทรกแซงหรือก้าวกายการเข้ารับสัมปทานจากรัฐ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือเข้าเป็นคู่สัญญากับรัฐ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ อันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน
2. ต้องไม่ถือหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทที่รับสัมปทานหรือเข้าเป็นคู่สัญญา ในลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน
3. ต้องไม่กระทำการตาม 1 และ 2 ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม
4. ต้องไม่เป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือโทรคมนาคม ไม่ว่าจะในนามของตนเองหรือให้ผู้อื่นเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นแทน หรือจะดำเนินการโดยวิธีการอื่นไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมที่สามารถบริหารกิจการดังกล่าวได้ในทำนองเดียวกับการเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นในกิจการดังกล่าว

ประเด็นแรกที่ควรพิจารณาก่อนคือ การดำเนินการโดยวิธีการอื่นไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม ที่ทำให้สามารถบริหารกิจการดังกล่าวได้ในทำนองเดียวกับการเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นในกิจการดังกล่าวตามมาตรา 48 กับการรับสัมปทาน การเข้าเป็นคู่สัญญา หรือการถือหุ้น ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมตามมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) นั้น มีความหมายอย่างไร

เห็นว่า ข้อห้ามมิให้กระทำการไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมตามบทบัญญัติดังกล่าว มีเจตนาห้ามมิให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา กระทำการใด ๆ ที่สามารถใช้หรือถูกใช้สถานภาพหรืออำนาจหน้าที่เข้าไปมีส่วนได้เสียในบริษัทที่ประกอบกิจการอันเป็นการต้องห้าม บทบัญญัติทั้งสองมาตราดังกล่าวจึงมีความหมายรวมถึงการถือหุ้นในบริษัทที่แม้จะมีได้ประกอบกิจการอันเป็นการต้องห้ามโดยตรง แต่หากบริษัทนั้นเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทอื่น (Holding Company) ที่ประกอบกิจการอันเป็นการต้องห้ามในจำนวนมากพอที่จะทำให้มีอำนาจครอบงำกิจการของบริษัทที่ประกอบ

กิจการอันเป็นการต้องห้ามได้ ย่อมเป็นการกระทำโดยทางอ้อมตามความหมายของมาตรา 48 และมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) ดังกล่าว

ประเด็นต่อไปคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีเจตนารมณ์ในการห้ามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาอย่างไร

เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของบทบัญญัติดังกล่าวที่มีขึ้นเพื่อป้องกันมิให้มีการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกรัฐสภา อันเป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์จากการดำรงตำแหน่งฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งมีหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารและองค์กรอื่น ๆ ด้วยการใช้ตำแหน่งหน้าที่เข้าไปแทรกแซงฝ่ายบริหารในเรื่องของการได้มาซึ่งสัมปทานและเป็นคู่สัญญาในลักษณะผูกขาดตัดตอน หรือการใช้อำนาจหน้าที่ในการตรากฎหมาย ซึ่งอาจมีผลให้กิจการของบริษัทที่อยู่ในขอบข่ายตามมาตรา 265 วรรคหนึ่ง หรือมาตรา 48 ได้รับประโยชน์อันมีผลให้สมาชิกรัฐสภาได้รับประโยชน์โดยทางอ้อมจากการถือหุ้นดังกล่าว หรือเข้าไปมีส่วนในการใช้ข้อมูลที่ตนได้รับรู้จากการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งหน้าที่แล้วไปแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว หรือใช้ตำแหน่งเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคลอื่นได้ อย่างไรก็ตามหลักการดังกล่าวนี้จะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกินความจำเป็นตามที่รัฐธรรมนูญ มาตรา 29 บัญญัติรับรองไว้ อันได้แก่สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลตามมาตรา 41 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติว่าสิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ การถือหุ้นอันเป็นการต้องห้ามตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวจึงต้องไม่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกินไปกว่าวัตถุประสงค์ของกฎหมาย

ประเด็นต่อไป การถือหุ้นตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 48 และมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) นั้นมีความหมายรวมถึงการถือหุ้นก่อนที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาด้วยหรือไม่

เห็นว่าบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ นอกจากจะบัญญัติถึงการถือหุ้นของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้ตามมาตรา 48 และมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) แล้ว ยังบัญญัติถึงกรณีการถือหุ้นของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีไว้ในมาตรา 269 ด้วย โดยมาตรา 269 นอกจากจะบัญญัติห้ามนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีถือหุ้นในบริษัทแล้ว ยังบัญญัติห้ามไว้อย่างชัดเจนว่า ไม่ให้คงไว้ซึ่งความเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทต่อไปด้วย ฉะนั้น หากรัฐธรรมนูญประสงค์จะห้ามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา คงไว้ซึ่งการถือหุ้น ก็จะต้องบัญญัติไว้ให้ชัดเจน ดังเช่นมาตรา 269

ยิ่งไปกว่านั้น การห้ามนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีไม่ให้ถือหุ้นและไม่ให้คงไว้ซึ่งความเป็นผู้ถือหุ้นดังกล่าวก็มีได้ห้ามเป็นการเด็ดขาด หากนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีประสงค์จะถือหุ้นต่อไป กฎหมายยังให้ออกสัจความประสงค์ต่อประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับแต่งตั้ง ทั้ง ๆ ที่ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี เป็นผู้ใช้อำนาจฝ่ายบริหารที่มีอำนาจแสวงหาประโยชน์ได้มากกว่าการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฉะนั้น การห้ามการถือหุ้นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิก

วุฒิสภาจึงน่าจะเบากว่าและผ่อนคลายกว่ามาตรการในการห้ามการถือหุ้นของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี

นอกจากนี้ ผลของการกระทำอันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 265 ประกอบมาตรา 48 ที่ทำให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา สิ้นสุดลงตามมาตรา 106 (6) และมาตรา 119 (5) นั้น บัญญัติให้สมาชิกภาพสิ้นสุดลงเมื่อกระทำการอันเป็นการต้องห้ามแล้ว ย่อมมีความหมายว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาจะต้องมีสมาชิกภาพก่อนจึงจะสิ้นสภาพได้ การกระทำอันเป็นการต้องห้ามที่จะมีผลให้สิ้นสุดสมาชิกภาพจึงต้องเป็นการกระทำภายหลังจากมีสถานะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาแล้ว เว้นแต่เป็นกรณีที่กฎหมายประสงค์จะห้ามรวมไปถึงการกระทำก่อนมีสถานะทางการเมือง กฎหมายจะบัญญัติไว้อย่างชัดเจน ดังเช่นตามมาตรา 269 เป็นต้น

ยิ่งเมื่อพิจารณาประกอบกับคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ที่จะสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 101 และมาตรา 115 ก็มิได้บัญญัติห้ามการถือหุ้นในบริษัทตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 48 และมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) แต่อย่างใด การถือหุ้นในบริษัทดังกล่าว จึงไม่เป็นการต้องห้ามไม่ให้สมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา หากตีความว่าการถือหุ้นให้รวมถึงการคงไว้ซึ่งการถือหุ้นด้วย ย่อมจะไม่เป็นธรรมแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา เนื่องจากสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาจะเริ่มตั้งแต่วันเลือกตั้ง หรือวันที่คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศผลการสรรหาสมาชิกวุฒิสภา ในกรณีสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการสรรหา ตามมาตรา 105 และมาตรา 117

หากจะตีความการถือหุ้นให้รวมถึงการคงไว้ซึ่งการถือหุ้นด้วย ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา หรือผู้สมัครเป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยการสรรหาย่อมจะต้องขายหุ้นก่อนวันเลือกตั้งหรือวันที่คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศผล มิฉะนั้น ผู้สมัครที่ได้รับการเลือกตั้งหรือการสรรหาให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา แล้วแต่กรณีแต่มิได้ขายหุ้นก่อนวันเลือกตั้งหรือวันที่คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศผล ผู้ได้รับการเลือกตั้งหรือสรรหาก็จะสิ้นสมาชิกภาพทันทีในวันเลือกตั้งหรือวันที่คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศผล ซึ่งจะเป็นการตีความกฎหมายเคร่งครัดตามลายลักษณ์อักษรเกินเลยไปกว่าความได้สัดส่วนพอเหมาะพอควรแก่กรณี

อนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงความเป็นมาของบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) นี้แล้ว ปรากฏชัดว่าเป็นบทบัญญัติที่เคยมีมาก่อนในรัฐธรรมนูญหลายฉบับ บางฉบับได้ห้ามการคงไว้ซึ่งการถือหุ้นที่มีมาก่อนด้วย บางฉบับก็ได้ห้ามการคงไว้ซึ่งหุ้นที่มีมาก่อนดังตัวอย่างในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 ซึ่งเดิมมิได้มีข้อความห้ามการคงไว้ซึ่งการรับสัมปทานหรือเป็นคู่สัญญาแก่บริษัทที่มีลักษณะต้องห้ามไว้ในมาตรา 108 วรรคหนึ่ง (2) แต่ต่อมาภายหลังเมื่อประสงค์จะขยายข้อห้ามไปถึงการคงไว้ซึ่งการรับสัมปทานหรือการเป็นคู่สัญญากับรัฐด้วย ก็จะต้องกระทำโดยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญให้มีข้อความห้ามการคงถือไว้ซึ่งสัมปทาน

หรือการเป็นคู่สัญญากับรัฐอันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอนด้วย ดังปรากฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 มาตรา 114 วรรคหนึ่ง (2) หรือในกรณีของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 110 วรรคหนึ่ง (2) ซึ่งมีได้ห้ามการคงไว้ซึ่งการถือหุ้นในบริษัทที่มีลักษณะต้องห้ามนั้น ในชั้นยกร่างและพิจารณาของคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ ได้มีข้อเสนอเบื้องต้นให้เพิ่มบทบัญญัติที่ห้ามการคงไว้ซึ่งการถือหุ้นของบริษัทที่มีลักษณะต้องห้ามด้วย หากประสงค์จะคงไว้ซึ่งหุ้นดังกล่าวต่อไปจะต้องแจ้งให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติทราบ และต้องโอนหุ้นดังกล่าวให้นิติบุคคลที่จัดการทรัพย์สินของผู้อื่นถือแทน แต่สภาร่างรัฐธรรมนูญไม่เห็นด้วยและมีมติให้ตัดร่างบทบัญญัติที่ห้ามการคงไว้ซึ่งการถือหุ้นในบริษัทที่มีลักษณะต้องห้ามออกไป ดังปรากฏตามรายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 19 วันที่ 15 กรกฎาคม 2540 เอกสารประกอบหมายเลข 2 ท้ายบันทึกความเห็นของนายบวรศักดิ์ อุวรรณโณ พยานบุคคลของผู้ร้องที่ 1 หน้า 224 ถึงหน้า 255 ดังนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงมิได้มีบทบัญญัติห้ามการคงไว้ซึ่งการถือหุ้นในบริษัทที่มีลักษณะต้องห้ามด้วย ซึ่งในการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็มีได้มีเจตนารมณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงข้อห้ามตามมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) ให้ผิดไปจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่อย่างไรก็ดี จึงมิได้บัญญัติข้อความห้ามการคงไว้ซึ่งการถือหุ้นเข้าไปด้วย ส่วนมาตรา 48 นั้น เมื่อใช้ข้อความลักษณะเดียวกับมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) จึงต้องตีความให้มีความหมายไปในทางที่สอดคล้องต้องกัน

ฉะนั้น ศาลรัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัยโดยเสียงข้างมาก (6 ต่อ 2) ว่า การกระทำอันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) (4) และวรรคสาม ประกอบมาตรา 48 จึงไม่รวมถึงการถือหุ้นที่มีมาก่อนวันเลือกตั้งหรือวันที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลการสรรหาสมาชิกวุฒิสภา

ประเด็นที่จะต้องพิจารณาต่อไป คือ บริษัทอันมีลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) และ (4) ประกอบมาตรา 48 นั้น มีลักษณะอย่างไร

เห็นว่า บริษัทอันมีลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) และ (4) ประกอบมาตรา 48 นั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

(1) บริษัทที่ประกอบกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือโทรคมนาคม

(2) บริษัทที่รับสัมปทานจากรัฐ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือบริษัทที่เป็นคู่สัญญากับรัฐ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ อันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน

การรับสัมปทานจากรัฐ ฯ หมายถึงการที่รัฐให้สิทธิกับเอกชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชาติหรือจากสิทธิประโยชน์อันเป็นสาธารณะ สัมปทานจึงรวมถึงประทานบัตรที่รัฐออกให้ด้วยไม่ว่าจะเป็นการให้สิทธิอันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอนหรือไม่ก็ตาม...

...จึงมีปัญหาที่ต้องวินิจฉัยต่อไปว่า บริษัทที่ผู้ร้องทั้งหกถือหุ้นภายหลังจากมีสมาชิกภาพเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วนั้น เป็นบริษัทอันมีลักษณะเป็นการต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) และ (4) ประกอบมาตรา 48 หรือไม่

เห็นว่า บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ประกอบกิจการค้าขายเชื้อเพลิง ซึ่งแม้จะมีใช้บริษัทที่ได้รับสัมปทานหรือเป็นคู่สัญญากับรัฐที่มีลักษณะผูกขาดตัดตอนก็ตาม แต่บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เป็นบริษัทผู้ลงทุนในบริษัทอื่น (Holding Company) เช่น ถือหุ้นในบริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นบริษัทที่ได้รับสัมปทานในการสำรวจและขุดเจาะน้ำมันจากกระทรวงพลังงาน ร้อยละ 65.42 หรือถือหุ้นในบริษัท ปตท.เคมีคอล จำกัด (มหาชน) ซึ่งได้รับสัมปทานในการผลิตและจำหน่ายน้ำประปา ไฟฟ้า จากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงพลังงาน ตามลำดับ จำนวนร้อยละ 49.16 อันเป็นจำนวนที่มากพอที่จะครอบงำกิจการได้ เมื่อบริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) และบริษัท ปตท.เคมีคอล จำกัด (มหาชน) ได้รับสัมปทานจากหน่วยงานของรัฐ จึงเป็นบริษัทอันมีลักษณะเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) การถือหุ้นในบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จึงเป็นการถือหุ้นในบริษัทอันมีลักษณะเป็นการต้องห้ามโดยทางอ้อม

สำหรับบริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) ประกอบกิจการสำรวจและผลิตปิโตรเลียม โดยได้รับสัมปทานในการสำรวจและขุดเจาะน้ำมันจากกระทรวงพลังงาน จึงเป็นบริษัทอันมีลักษณะเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2)

ส่วนบริษัท ทีทีแอนด์ที จำกัด (มหาชน) ประกอบกิจการให้บริการโทรศัพท์ โดยได้รับสัมปทานจากองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ปัจจุบันแปรสภาพเป็นบริษัทมหาชน ชื่อบริษัท ทีไอที จำกัด (มหาชน) มีสถานะเป็นหน่วยงานของรัฐ ซึ่งนอกจากจะเป็นบริษัทที่รับสัมปทานจากรัฐแล้ว ยังเป็นบริษัทที่ประกอบกิจการโทรคมนาคมอีกด้วย จึงเป็นบริษัทอันมีลักษณะเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 265 วรรคหนึ่ง (4) ประกอบมาตรา 48

รัฐธรรมนูญห้ามการเข้าถือหุ้นในบริษัทที่ต้องห้าม โดยไม่ได้ระบุว่า จะต้องถือหุ้นจำนวนเท่าใด และไม่ได้ระบุว่า จะต้องใช้อำนาจบริหารงานหรือครอบงำกิจการหรือไม่ ฉะนั้น การถือหุ้นเพียงหุ้นเดียวก็ย่อมเป็นการถือหุ้นตามความหมายในรัฐธรรมนูญแล้ว แม้ผู้ถือหุ้นจะไม่มีอำนาจบริหารหรือครอบงำกิจการก็ตาม การที่รัฐธรรมนูญบัญญัติห้ามการถือหุ้นไว้ชัดเจน ก็เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา มีช่องทางที่จะใช้หรือถูกใช้ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบในทางใดทางหนึ่ง

ดังนั้น แม้การถือหุ้นของผู้ถูกร้องที่ 19, ที่ 30, ที่ 33, ที่ 40, ที่ 42 และที่ 44 หรือ คู่สมรส จะเป็นการซื้อในตลาดหลักทรัพย์ และแม้จะเป็นการลงทุนระยะสั้นหรือเพื่อเก็งกำไร ก็ตาม ก็เป็นการอันต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 265 วรรคหนึ่ง (2) (4) และวรรคสาม ประกอบมาตรา 48 แล้วแต่กรณี...

บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

การเป็นหุ้นส่วนและการถือหุ้นของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งในการเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการ

หนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ไว้เพื่อมิให้อาศัยช่องทางในความเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนในการหาเสียงหรือสนับสนุนตนเองหรือใส่ร้ายบุคคลอื่น และอาจเป็นการขัดขวางหรือแทรกแซงหรือแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ ส่วนการเป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทที่รับสัมปทานหรือเข้าเป็นคู่สัญญากับรัฐ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจอันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน ทั้งนี้ ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมเพื่อป้องกันมิให้มีการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอันเป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์จากการดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ส่วนคำสั่งศาลฎีกาที่เกี่ยวกับการเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ สรุปได้ว่า ผู้ร้องเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ ในวันที่ยื่นใบสมัครรับเลือกตั้ง ไม่ว่าจะประกอบกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนนั้นหรือไม่ก็ตาม หากมีวัตถุประสงค์ในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชน เป็นบุคคลอันมีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าได้จัดแจ้งเปลี่ยนแปลงการลาออกจากการเป็นเจ้าของก่อนที่ผู้ร้องจะยื่นใบสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้แก้ไขข้อมูลในระบบฐานข้อมูลผู้ร้องจึงไม่เป็นบุคคลอันมีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

อย่างไรก็ตาม ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องปฏิบัติตามกฎหมายและเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างเคร่งครัดในการเป็นหุ้นส่วนหรือถือหุ้นดังกล่าวอันเป็นลักษณะต้องห้ามและเป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และประเทศชาติ โดยไม่แสวงหาผลประโยชน์จากการดำรงตำแหน่งดังกล่าว

บรรณานุกรม

- ภาคภูมิ ศิลารัตน์. (2553). **สรุปคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12-14/2553**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://english.constitutionalcourt.or.th/occ_web/download/article/file_import/center-law12-14_53.pdf
- “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560” (6 เมษายน 2560). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก, น. 1-90.
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1064/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.supremecourt.or.th/file/election_12032019/1064-62.pdf
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1111/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.supremecourt.or.th/file/electioncase_2562/08032562/1111-62.pdf
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1143/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.supremecourt.or.th/file/election_13032019/1143-62.pdf
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1220/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.supremecourt.or.th/file/electioncase_2562/1220-2562.pdf
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1228/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก <http://www.supremecourt.or.th/webportal/supremecourt/content.php?content=component/content/view.php&id=114>
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1234/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.supremecourt.or.th/file/electioncase_2562/1234-2562.pdf
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1322/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.supremecourt.or.th/file/electioncase_2562/08032562/1322-62.pdf
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1356/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.supremecourt.or.th/file/electioncase_2562/1356-2562.pdf
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1407/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.supremecourt.or.th/file/electioncase_2562/08032562/1407-62.pdf
- ศาลฎีกา. (2562). **คำสั่งศาลฎีกาที่ 1706/2562**. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2562 จาก http://www.supremecourt.or.th/file/election_18032019/1706-62.pdf